

О. З. Ватаманюк

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економічної теорії та маркетингу, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна
ostap.vatamaniuk@gmail.com

УДК 330.341.2:334.722

І. Я. Сухарська

кандидат економічних наук, консультант з економічних питань ТзОВ «ДК-Консалтинг», Група компаній Nexia DK, Україна
iryna.suharska@gmail.com

ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ГОСПОДАРСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Анотація. Виявлено особливості сучасних теоретичних підходів до розуміння поняття підприємництва. Визначено передумови та чинники становлення інституту підприємництва в умовах перехідної економіки України. Показано, що переважання непродуктивних форм підприємництва у вітчизняній економіці становить серйозну загрозу її конкурентоспроможності. З'ясовано, що ключовим чинником зміни ситуації на краще є впровадження систематичних якісних інституційних змін перетворень.

Ключові слова: підприємництво, інститут підприємництва, продуктивне та непродуктивне підприємництво.

О. З. Ватаманюк

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економічної теорії та маркетингу, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

І. Я. Сухарська

кандидат економічних наук, консультант по економічних вопросам ООО «ДК-Консалтинг», Група компаній Nexia DK, Україна

ІНСТИТУТ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Аннотация. Рассмотрены особенности современных теоретических подходов к пониманию понятия предпринимательства. Определены предпосылки и факторы становления института предпринимательства в условиях переходной экономики Украины. Показано, что преобладание непродуктивных форм предпринимательства в отечественной экономике является серьезной угрозой ее конкурентоспособности. Отмечено, что решающий фактор улучшения ситуации – систематические качественные институциональные изменения.

Ключевые слова: предпринимательство, институт предпринимательства, продуктивное и непродуктивное предпринимательство.

Ostap Vatamanyuk

Doc. Hab. in Economics, Professor, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Iryna Sukharska

Ph.D. in Economics, Business Consultant in «DK-Consulting» Ltd, Nexia DK Group, Ukraine

THE INSTITUTION OF ENTREPRENEURSHIP IN ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

Abstract. A review of modern theoretical approaches and the latest research reveals that entrepreneurship today is usually considered as a complex multifaceted concept with no consensus about its precise meaning. The preconditions and factors of the institution of entrepreneurship forming in transition economy of Ukraine are traced. It is shown that historically political and economic conditions in Ukraine under the Russian Empire's rule favored mostly the development of unproductive entrepreneurship, while during the years of command economy entrepreneurial abilities moved partly to the shadow economy and partly into unproductive sector. During the transition years the permanent procrastination with real reforms caused the forming of numerous institutional traps in Ukrainian economics which considerably complicated productive entrepreneurship development. Instead the unproductive entrepreneurship today is expanded to the level which seriously endangers the competitive ability of Ukrainian economy in the middle run. It is shown that the only way to improve the situation is to implement systematic qualitative institutional changes.

Key words: entrepreneurship; institution of entrepreneurship; productive and unproductive entrepreneurship.

JEL Classification: M13, P39

Постановка проблеми. Сьогодні, у період посткризового відновлення економіки, гостро постає завдання виявлення і актуалізації ролі тих елементів та інститутів ринкової системи, що здатні дати потужний імпульс її розвитку. З огляду на це важливо поглибити всебічний аналіз підприємництва як одного із ключових ринкових інститутів, що, за певних умов, може стати потужним двигуном економічного зростання.

У країнах із розвинутою економікою становлення підприємництва відбувалося еволюційним шляхом. В Україні ж упродовж тривалих періодів історичного поступу розвиток підприємництва наражався на значні труднощі, що було зумовлено, передовсім, її колоніальним становищем. Після краху директивно-планової економіки необхідність фактично форсованого розвитку підприємництва гальму-

валася неможливістю швидкої перебудови господарських процесів та зв'язків, формальних і неформальних інститутів суспільства. Як наслідок, утворилися серйозні диспропорції у структурі економічної системи, загострилися численні інституційні суперечності. Сьогодні комплексне дослідження підприємництва покликане забезпечити наукове підґрунтя для визначення пріоритетів його розвитку, ефективного стимулювання підприємницької активності, усунення інституційних прогалин, подолання диспропорцій розвитку підприємницького сектору та підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття значний внесок у розвиток теорії підприємництва зробили У. Баумол (*W. Baumol*) [1], К. Мерфі (*K. Murphy*), А. Шлейфер (*A. Shleifer*) та Р. Вішни (*R. Vishny*)

[2], Р. Турік (R. Thurik) [3]. Особливості інституційних трансформацій та розвиток підприємництва у вітчизняній економіці досліджували Т. Гайдай [4], А. Гриценко [5], І. Малий [6], Ю. Павленко [7], Р. Пустовійт [8], О. Яременко [9] та ін.

Мета статті – на основі аналізу теоретичних аспектів та еволюції інституту підприємництва в Україні визначити його ключові особливості на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

Основні результати дослідження. Упродовж тривалого періоду часу економічна наука не приділяла достатньої уваги підприємництву як економічному явищу, оскільки підприємницька активність сприймалася органічною та невід’ємною складовою ринкової системи господарювання. Сучасний аналіз підприємництва ґрунтується переважно на трьох підходах, запропонованих І. Шумпетером (*J. Schumpeter*), Ф. Найтом (*F. Knight*) та І. Кірцнером (*I. Kirzner*). Проте багато важливих ідей уперше висловив ще Р. Кантільон (*R. Cantillon*), який, власне, і ввів у науковий оборот поняття підприємця. Згідно із Кантільоном, за винятком правителів та землевласників, усіх громадян можна поділити на два класи: ті, хто працює за заробітну плату, і підприємці; ключова характеристика останніх полягає в тому, що їхній дохід є невизначеним, тобто підприємницька діяльність, перш за все, пов’язана із прийняттям на себе ризику [10, с. 80].

Теоретично обґрунтований підхід до розуміння підприємництва вперше був сформульований І. Шумпетером (*Schumpeter, 1911*) у праці «Теорія економічного розвитку». У Шумпетера підприємець – насамперед новатор, який у новий спосіб поєднує ресурси і реалізує власні ідеї на ринку. Поняття «інновації» охоплює п’ять різних випадків [11, с. 159]: виробництво нового блага; запровадження нового методу виробництва; освоєння нового ринку збуту; отримання нового джерела сировини чи інших ресурсів; проведення певної реорганізації галузі. Підприємництво, за Шумпетером, є творчим тимчасовим актом поєднання ресурсів у новий спосіб, оскільки «та чи інша особа у принципі є підприємцем, тільки коли вона «здійснює нову комбінацію», і перестає бути таким, коли створена нею «справа» починає далі функціонувати в межах кругообігу» [11, с. 174].

Ще один базовий для економічної теорії підхід до аналізу підприємництва належить Ф. Найту (*Knight, 1921*). Основи цього підходу було викладено ним у праці «Ризик, невизначеність і прибуток». Згодом Найт визначає три функції підприємця. Перша і основна з них – «бути лідером та економічним першовідкривачем, тобто започатковувати корисні зміни чи інновації» [12, с. 128]. Друга функція – адаптація до умов діяльності, які повсякчас змінюються. Третя – брати на себе тягар (ризик) невизначеності, непередбачувані наслідки змін економічного середовища, фактично захищаючи від них усіх інших.

Третій із базових сьогодні підходів до розуміння підприємництва було сформовано в межах нової австрійської школи і представлено у працях І. Кірцнера (*Kirzner, 1997*). Ключовим тут виступає поняття «підприємницьке відкриття» (*entrepreneurial discovery*), що відрізняється від звичайного успішного пошуку інформації наявністю елементів несподіванки та здивування, коли людина усвідомлює своє попереднє незнання [13, с. 72]. Характерною особливістю підприємця, власне, і є постійний пошук нових можливостей і готовність використати несподіваність відкриття для одержання прибутку.

Три вищезокреслені базові підходи до розуміння суті підприємництва містять шість спільних ключових аспектів [14, с. 12]: прагнення до одержання прибутку як основний рушій підприємницької діяльності; інновації; процес підприємництва; ризик; спектр підприємницької діяльності; підприємництво як ключовий чинник економічних змін.

Загалом, проведений аналіз дає підстави погодитися із тезою про комплексність та багатогранність феномену підприємництва, що значно ускладнює формулювання його єдиного оптимального визначення, яке б повною мірою охоплювало всі названі аспекти. Узагальнивши суттєві

елементи сучасних підходів до аналізу підприємництва, доходимо висновку, що підприємництво – особливий вид господарської діяльності, якому притаманні: творчий інноваційний характер, функціонування в умовах невизначеності, спрямованість на виявлення, найповніше використання наявних і створення нових ринкових можливостей для одержання прибутку.

Розвиток підприємництва завжди відбувається в межах певного суспільного середовища і визначається «правилами гри», що сформувалися в ньому. Інтегративна функція підприємництва реалізується значною мірою через різнопланову взаємодію з іншими економічними агентами щодо розподілу ресурсів, визначення прав власності на отримані прибутки, окреслення владних повноважень тощо. Подібні аспекти взаємодії регулюються за допомогою формальних і неформальних норм поведінки, що знаходять своє відображення в інституційних обмеженнях.

Еволюція підприємницької діяльності характеризується розвитком як її функцій, так і відповідних правил, що регулюють поведінку суб’єктів підприємництва, відносини між самими підприємцями та з іншими членами соціуму. Відтак очевидно є необхідність розрізняти інститут підприємництва, який становить систему норм, правил і форматів підприємницької діяльності, та власне підприємництво, що є об’єктом, на який спрямовано дію цієї системи.

Схильність до підприємництва як риса людської природи може виявлятися і застосовуватися тільки в зовнішньому середовищі. Типи підприємницької діяльності в конкретних суспільних та історичних умовах, правила і норми, за якими вона здійснюється, утворюють інститут підприємництва. Він функціонує у двох площинах – формальній і неформальній. Першу складають встановлені державою норми: вони визначають правові передумови підприємництва, окреслюють перелік легальних видів та способів його здійснення. Другу утворюють неформальні норми, що відображають реальні види і способи підприємницької діяльності. Цей інститут забезпечує рамки для реалізації підприємницького хисту в конкретному суспільно-історичному проміжку часу, визначає коло суб’єктів підприємництва, форми його здійснення, взаємодію між підприємцями та суспільними інституціями. Таким чином, інститут підприємництва доцільно розглядати як систему легітимізованих (при цьому необов’язково легалізованих) форматів поведінки під час здійснення підприємницької діяльності.

Інститут підприємництва не лише визначає характер та особливості підприємницької діяльності, а й формує засади функціонування підприємницького сектору в економіці країни. Структура цього сектору, співвідношення між різними його складовими, місце в національній економіці, особливості взаємодії з іншими секторами залежать від макроекономічних та інституційних чинників. Рамкові обмеження, утворені інститутом підприємництва, породжують множину можливостей для вибору форм практичної реалізації підприємницького хисту.

Залежно від особливостей інституційного середовища підприємницька діяльність може виявлятися в різних формах. Особливості реалізації підприємницького хисту в принципово різних сферах діяльності проаналізував У. Баумол (*Baumol, 1990*), виокремивши продуктивний, непродуктивний та деструктивний види підприємництва [1]. Продуктивне підприємництво – це, фактично, новаторство (за Шумпетером); діяльність, що виступає двигуном економічних змін і примножує багатство. Непродуктивне підприємництво – це діяльність, яка не створює нового багатства, а лише перерозподіляє наявне, використовуючи додаткові можливості для одержання ренти. Типовим прикладом непродуктивного підприємництва є діяльність юридичної фірми, яка спеціалізується на використанні недоліків у законодавстві для оптимізації податкових платежів своїх клієнтів. Протиправна діяльність з метою одержання прибутку, у тому числі організована злочинність, представляє деструктивний (руйнівний) вид підприємництва.

Очевидно, що критично важливим, з практичної точки зору, є розуміння чинників, які визначають розподіл підприємницьких зусиль між згаданими різновидами підприємництва. У. Баумол переконливо доводить, що ключовим чинником є «правила гри», які обумовлюють потенційну винагороду за різні види підприємницької діяльності [1, с. 894]. Якщо інституційне середовище не пропонує вагомих стимулів для продуктивного підприємництва, підприємницький ресурс шукатиме свого застосування в непродуктивній сфері. Скерування підприємницьких здібностей у непродуктивну діяльність має серйозні негативні наслідки [2, с. 506]. По-перше, коли сектор економіки, що передбачає отримання ренти, зростає, він збільшує обсяги залучення всіх ресурсів, що знижує національний дохід. По-друге, фактичний податок, накладений суб'єктами непродуктивного підприємництва на продуктивний сектор, знижує стимули до вироблення нових благ, що також знижує дохід. По-третє, якщо найталановитіші індивіди подаються в непродуктивну сферу, продуктивний потенціал суспільства зменшується, що означає зниження темпів технологічного поступу та економічного зростання.

З огляду на мотиви, що спонукають людей зайнятися підприємницькою діяльністю, упродовж останнього десятиліття розрізняють підприємництво як використання сприятливих можливостей (*opportunity entrepreneurship*) та підприємництво з необхідності (*necessity entrepreneurship*). Перше з них відображає прагнення реалізувати нові можливості для одержання прибутку, друге – вимушений крок за відсутності реальних альтернатив заробити на прожиття. Як свідчать результати нещодавно проведених досліджень, між цими різновидами підприємництва існують значні відмінності [15].

Важливими критеріями підприємництва виступають його офіційний статус та легальність діяльності. Реєстрація у відповідній державній установі забезпечує офіційний дозвіл на підприємницьку діяльність і надає їй статусу формального підприємництва. За відсутності такої реєстрації діяльність підприємця залишатиметься неформальною і її результати не оподатковуватимуться [16, с. 2]. Перехід із неформального у формальний сектор можливий, якщо потенційні переваги, передовсім доступ до експортних операцій, переважають недоліки (оподаткування). Легальне підприємництво передбачає провадження дозволеного законом видів діяльності, а нелегальне пов'язано із діями, забороненими в конкретній країні.

Як видно із проведеного аналізу, інститут підприємництва є складним багатокомпонентним елементом інституційного середовища, що характеризується динамічністю та розмаїттям своїх проявів. Типи підприємницької діяльності виявляються відповідно до наявної системи інститутів формальної і неформальної природи. Оскільки стан інституційного середовища визначається попередньою траєкторією інституційного розвитку, передумови виникнення та функціонування багатьох інститутів у вітчизняній економіці, у тому числі й інституту підприємництва, варто шукати в минулому.

Не занурюючись надміру вглиб віків, зазначимо лише, що зручне територіальне розташування, багатий ресурсний потенціал і підприємливість населення сприяли поширенню відповідних часові успішних форм підприємницької діяльності на українських землях. Водночас ці самі чинники зумовлювали підвищений інтерес з боку більш воєвничих держав-сусідів. Унаслідок частих військових кампаній та втрати власної державності становлення інституту підприємництва в Україні впродовж тривалого часу відбувалося не за надто сприятливих умов.

За колоніального становища України у складі Російської імперії укорінювалися непродуктивні форми підприємництва. Підприємницька діяльність знаходилася під контролем царського двору й уряду. Уряд встановлював монополію на найбільш прибуткові галузі промисловості та ввезення іноземних товарів, позбавляючи підприємців стимулів до праці. Відтак підприємницький хист змушено

трансформувався у вміння співпрацювати з потрібними людьми, догоджати армії бюрократів, швидко й не привертаючи зайвої уваги вкладати кошти [17, с. 34–35].

Ситуація помітно поліпшилася у другій половині XIX-го – на початку XX століття, що виявилось у швидкому розвитку промислового і торговельного підприємництва та кооперативного руху. Проте потенціалом для ефективної господарської діяльності у цей період користувалися значною мірою іноземці, які, окрім фінансових можливостей, володіли і необхідними знаннями з організації промислового виробництва. Власне ж українське підприємництво втілювалося переважно в аграрній сфері й торгівлі.

Жовтневий переворот 1917 року і прихід до влади в Україні більшовиків зруйнували фундаментальне підґрунтя підприємництва – приватну власність. У 1920-х роках, у період так званої нової економічної політики, партійне керівництво було змушено тимчасово допустити підприємницьку ініціативу в деякі сфери, що дало змогу помітно поліпшити економічну ситуацію. Після цього протягом наступного десятиліття практично всі осередки підприємництва було ліквідовано. Себто, якщо в попередні історичні періоди залишалася можливість принаймні на побутовому рівні передавати з покоління в покоління певні навички хазяйновитості, що згодом виявлялося в періодах піднесення та активізації підприємництва, то у цей час характерними були фізичні репресії проти носіїв підприємницької культури аж до їх знищення.

За адміністративно-командної системи продуктивне підприємництво у виробничій сфері могло існувати лише в межах, визначених ієрархічною структурою економіки. Прагнення осіб, які володіють підприємницькими здібностями, отримати за них максимальну винагороду сприяло перетіканню підприємницького хисту в інші сектори та види діяльності й поширенню непродуктивного підприємництва. Водночас чимало підприємців спрямувало свої зусилля в тіньовий сектор економіки, де вони реалізувалися у формі як продуктивного, так і деструктивного підприємництва.

Початок процесу ринкової трансформації вітчизняної економіки відкрив широкі перспективи для підприємницької діяльності в Україні. Однак відомі проблеми перехідного періоду, загострені через очевидно недостатню увагу до реформування інституційної складової, значно ускладнили впровадження підприємницьких здібностей за нових умов. Недосконалість, фрагментарність та суперечливість новостворених формальних норм регулювання економічних процесів загалом і підприємництва зокрема часто зумовлювали їх несприйняття економічними агентами. Прогалини у формальному забезпеченні регулювання господарських процесів та відсутність відповідного новим умовам економічного світогляду створювали сприятливе середовище для появи і ствердження неформальних правил ринкової взаємодії [4; 6; 8; 9].

У своїй більшості неформальні практики суперечили формальним нормам, проте здатність до врегулювання економічних відносин та розв'язання поточних проблем суб'єктів господарювання забезпечувала їх стійкість, тобто трансформацію в інституційні пастки. Бартер, неплатежі, корупція, ухилення від сплати податків виникали значною мірою як вимушені дії для виживання суб'єктів господарювання, однак сьогодні два останні явища з цього переліку становлять серйозну загрозу для поступального розвитку як підприємництва, так і суспільства загалом. Існування інституційних пасток призводить до неефективного використання ресурсів, тінізації економічних відносин, придушення ролі продуктивного підприємництва за процвітання непродуктивного та зміцнення деструктивного.

Непродуктивне підприємництво у вітчизняній економіці нині набуло значних масштабів, різко скоротивши життєвий простір для продуктивного. Прагнучи до зниження ризиків, збереження власного бізнесу й можливостей для одержання прибутків, підприємці з готовністю

«інвестують у владу»*, що зазвичай дає швидкий і відчутний ефект. Подібні інвестиції у владу, на жаль, стають не лише головним джерелом максимізації економічного прибутку та особистих доходів, а й умовою виживання вітчизняних підприємств [18, с. 13]. Водночас сформований у такий спосіб господарський порядок зумовлює значне зростання витрат інноваційної діяльності, що спричиняє відторгнення інновацій в українському бізнесі та відсутність попиту на них з боку підприємств [18, с. 15].

Обґрунтовуючи життєдайне значення формування ефективного інституту підприємництва в Україні, варто простежити зміни в розумінні ролі й особливостей підприємництва в сучасній економіці. Протягом переважної частини попереднього століття економічний розвиток був пов'язаний із використанням позитивного ефекту масштабу і супроводжувався підвищенням ролі великих корпорацій. Важливіше сектору малого підприємництва визначалася передовсім із політичних та соціальних причин, а не з міркувань економічної ефективності [3, сс. 2, 4]. Економічне ж значення малого бізнесу стабільно знижувалося в більшості розвинених країн приблизно до кінця 1970-х років; як наслідок, питання підприємництва фактично залишалися поза увагою під час формування заходів економічної політики.

Однак упродовж двох-трьох останніх десятиліть ситуація докорінно змінилася. З'ясувалося, що у часи глобалізації та інформаційно-комунікаційної революції помітно зменшується значення традиційних виробничих ресурсів (земля, праця, капітал) на користь різкого зростання ролі знання як основного джерела порівняльної переваги у виробництві товарів і послуг. За цих умов основні функції підприємництва, пов'язані із впровадженням інновацій та постійним пошуком нових можливостей в умовах високої невизначеності, значно краще виконують новостворені невеликі й середні фірми. Підвищення ролі підприємництва на сучасному етапі еволюції економіки розвинених країн відображають за допомогою терміну «підприємницька економіка» (*entrepreneurial economy*) чи просто «ентрепреноміка» (*entreprenomics*) [3, с. 2]. Базовими елементами такої економіки є гнучкість, мінливість, різноманітність, творчість, новаторство і нові форми зв'язків та об'єднань; водночас, за результатами останніх досліджень, недостатня підприємницька активність зумовлює зниження темпів економічного зростання [3, сс. 3, 8].

Висновки. Сформовані впродовж декількох попередніх століть традиції непродуктивного підприємництва, що усталилися в сучасній вітчизняній економіці, не відповідають сьогоднішнім фундаментальним тенденціям розвитку підприємництва у світі й фактично позбавляють нашу країну шансів на успіх у конкурентній боротьбі вже в середньостроковій перспективі. Покращити ситуацію можна лише шляхом систематичних якісних інституційних змін, усебічного сприяння розвитку продуктивних форм підприємницької діяльності, переходу від контрольно-наглядової моделі впливу держави на підприємництво до моделі співпраці.

Література

1. Baumol W. Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive Entrepreneurship / William Baumol // Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98. – № 5. – Part 1. – P. 893–921.

* «Що таке інвестиції у владу? Це інвестиції в політичну систему у вигляді фінансування діяльності політичних партій і просування своїх представників у структури законодавчої, виконавчої та правоохоронної влади; інвестиції у вигляді прямої корупції на користь ухвалення вигідних рішень; інвестиції у придбання, поглинання (і захоплення) компаній та підприємств, що справляють вплив на формування витрат і вигід ведення бізнесу; інвестиції в заснування господарських структур, мета яких не виробництво, а акумуляція та виведення з-під контролю доходів власника; інвестиції в кадрів, здатні або здійснювати владу, або прислужувати їй; інвестиції у створення ідеологічного впливу на політичне і господарське життя й ідеологічного обґрунтування домагань влади; інвестиції у створення системи приватного насильства у вигляді власних охоронних структур або зв'язку з криміналітетом» [18, с.13].

- Murphy K. M. The Allocation of Talent: Implications for Growth / Kevin M. Murphy, Andrei Shleifer, Robert W. Vishny // The Quarterly Journal of Economics. – 1991. – Vol. 106. – No 2. – P. 503–530.
- Thurik R. Entreprenomics: entrepreneurship, economic growth and policy [Electronic resource] / Roy Thurik. – Accessed mode: <http://people.few.eur.nl/thurik/Research/Articles/10%20Ringberg%20CUP%20Thurik%20v6.pdf>
- Гайдай Т. В. Роль неформальних інституцій в економічній транзитології / Татьяна Викторовна Гайдай // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: Экономическая. – Донецк : ДонНТУ, 2007. – Вып. 32-2 (117). – С. 75–80.
- Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований: монография; под ред. А. А. Гриценко; Национальная академия наук Украины, Институт экономики и прогнозирования. – Х.: Форт, 2008. – 927 с.
- Малий І. Й. Інституціональні зміни системи розподілу економічних факторів у транзитивній економіці / І. Й. Малий // Економічна теорія. – 2004. – № 1. – С. 56–68.
- Павленко Ю. В. Інституційні основи традиційного українського суспільства та проблеми сучасності / Ю. В. Павленко // Економічна теорія. – 2005. – № 3. – С. 31–44.
- Пустовіт Р. Ф. Інституціональне середовище підприємництва в трансформаційній економіці: монографія / Роберт Фрідріхович Пустовіт; НБУ, Черкаський банківський ін-т УАБС НБУ. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 371 с.
- Яременко О. Л. Переходные процессы в экономике Украины. Институциональный аспект / О. Л. Яременко. – Х.: Основа, 1997. – 182 с.
- Ekelund R. B. A history of economic theory and method / Robert B. Ekelund, Robert F. Herbert. – 3rd ed. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1989. – 688 p.
- Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер; пер. с нем. В. С. Автономова и др. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
- Knight F. H. Profit and Entrepreneurial Functions / Frank H. Knight // The Journal of Economic History. – 1942. – Vol. 2. The Tasks of Economic History. – P. 126–132.
- Kirzner I. M. Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach / Israel M. Kirzner // Journal of Economic Literature. – 1997. – Vol. XXXV. – P. 60–85.
- Godin K. Measuring Entrepreneurship Conceptual Frameworks and Empirical Indicators [Electronic resource] / K. Godin, J. Clemens, N. Veldhuis // Studies in entrepreneurship and markets. – 2008. – Number 7 (June). – 65 p. – Accessed mode: <http://www.fraseramerica.org/researchandpublications/publications/5753.aspx>
- Verheul I. Factors Influencing the Entrepreneurial Engagement of Opportunity and Necessity Entrepreneurs / Ingrid Verheul, Roy Thurik, Jolanda Hessels, Peter van der Zwan // EIM Research Reports H201011. – March 2010. – 26 p.
- Desai S. Measuring Entrepreneurship in Developing Countries : Research Paper / Sameeksha Desai // UNU-WIDER. – 2009. – N 10. – March.
- Прутська О. Історичний досвід розвитку підприємництва в Україні / О. Прутська // Економіка, фінанси, право. – 2002. – № 9. – С. 32–37.
- Дементьев В. В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз / В. В. Дементьев, В. П. Вишневський // Економічна теорія. – 2011. – № 3. – С. 5–20.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013

References

- Baumol, W. (1990). Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive Entrepreneurship. *The Journal of Political Economy*, 98(5), Part 1, 893-921.
- Murphy, K. M., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1991, May). The Allocation of Talent: Implications for Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 503-530. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2937945>
- Thurik, R. *Entreprenomics: entrepreneurship, economic growth and policy*. Retrieved from <http://people.few.eur.nl/thurik/Research/Articles/10%20Ringberg%20CUP%20Thurik%20v6.pdf>
- Haidai, T. (2007). The role of informal institutions in economic transitory. *Scientific Papers of DonNTU*, 32-2(117), 75-80 (in Rus.).
- Institutional architectonics and dynamics of economic change* (2008). In A. Hrytsenko (Ed.). Kharkiv: The National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting (in Ukr.).
- Malyi, I. (2004). Institutional changes of the system of economic factors allocation in Ukraine. *Economic Theory*, 1, 56-68 (in Ukr.).
- Pavlenko, Y. (2005). Institutional basis of traditional Ukrainian society and modern problems. *Economic Theory*, 9, 31-44 (in Ukr.).
- Pustovyt, R. (2006). *Institutional environment of entrepreneurship in transforming economy*. Cherkasy: National Bank of Ukraine and Cherkasy Banking Institute UABS NBU, Brahma-Ukraine (in Ukr.).
- Yaremenko, O. (1997). *Transitional processes in economics of Ukraine: Institutional aspect*. Kharkiv: Osнова (in Ukr.).
- Ekelund, R. B., & Herbert, R. F. (1989). *A History of Economic Theory and Method* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill, Inc.
- Shumpeter, J. (1982). *The Theory of Economic Development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle*. In V. Avtonomov (Trans.). Moscow: Progress (in Rus.).
- Knight, F. H. (1942, December). Profit and Entrepreneurial Functions. *The Journal of Economic History*, 2, 126-132. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2112940>
- Kirzner, I. M. (1997, March). Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach. *Journal of Economic Literature*, XXXV, 60-85.
- Godin, K., Clemens, J., & Veldhuis, N. (2008, June). Measuring Entrepreneurship Conceptual Frameworks and Empirical Indicators. *Studies in entrepreneurship and markets*, 7. Retrieved from <http://www.fraseramerica.org/researchandpublications/publications/5753.aspx>
- Verheul, I., Thurik, R., Hessels, J., & Zwan, P. (2010, March). Factors Influencing the Entrepreneurial Engagement of Opportunity and Necessity Entrepreneurs. *EIM Research Reports H201011*.
- Desai, S. (2009, March). Measuring Entrepreneurship in Developing Countries (Research Paper). *UNU-WIDER*, 10.
- Prut'ska, O. (2002). Historical background of entrepreneurship development in Ukraine. *Economics, Finance, Law*, 9, 32-37 (in Ukr.).
- Dement'yev, V., & Vyshnevskiy, V. (2011). Why Ukraine is not an innovation state: an institutional analysis. *Economic Theory*, 3, 5-20 (in Ukr.).

Received 14.05.2013